

Guerra de sants

Sant Valentí contra sant Jordi; sant Isidre que vol arraconar sant Galderic... Són moltes, les enemistats i suplantacions i intents d'esborrar algú del mapa que sacsegen el santoral. Els motius de la batalla cal buscar-los, però, ben arran de terra.

Alfons Llorenç és, probablement, una de les persones que més en sap, al nostre país, de cultura popular; de cultura, en sentit ampli i interrelacionat. I de les que millor s'explica. Parlar amb ell és preparar-se per a amerar-se amb un deversall de coneixement, d'històries divertides, de reflexions que en suggereixen d'altres, i assumir que, un cop acabada la conversa, hauran sorgit cinc, deu fills més que l'interlocutor es quedarà amb ganes d'estirar. Avui, i de moment, potser perquè voregem la diada de sant Mer, domesticador de dracs, o perquè aviat haurem d'encarar l'ensucrament publicitari que, d'un temps ençà, ens enfarfega el 14 de febrer tot arraconant altres celebracions, li hem preguntat si ens podem imaginar una soterrada –celestial, en aquest cas?– batalla pel calendari. Perquè sembla que a l'espai de festa i devoció ja fa temps que hi ha alguna cosa més que cops de colze. I que, potser, la qüestió no és tan innòcua com pugui semblar a primer cop d'ull. En aquest sentit, Alfons Llorenç és clar: “Sobretot des del segle XVIII, han intentat destruir el nostre subconscient col·lectiu.”

“Sants d'ocupació”. Si ens centrem en l'àmbit del santoral, que aplega –més sovint que no ho voldria l'Església pròpiament dita– tot un seguit de cultes i mites populars d'arrels precristianes, pot resultar que aquest procés de dilució de llegendes, que les esborra o els canvia fons i forma, no tingui només les causes en la industrialització, en l'allunyament de la natura i en la revolució tecnològica (“Amb la seguretat social –apunta Llorenç–, tots aquests sants remeiers no tenen gaire sentit”) que fan inevitablement estralls en un imaginari de base sobretot agrícola. També hi ha el cas dels que Llorenç anomena, senzillament, “sants d'ocupació”.

L'exemple de Sant Isidre pot ser paradigmàtic: “És un senyor de Madrid al qual nosaltres mai, mai no haguérem fet sant: una gent que diu com a principi que primer és l'obligació que la devoció, com podria santificar un personatge que, en comptes de llaurar, se n'anava a resar?” De cap manera. Aleshores, com s'explica l'èxit d'aquest *Isidro labrador*? Perquè, especifica, “quan vénen les *Hermandades Sindicales de Labradores y Ganaderos*, el sindicat vertical franquista, l'imposen: menystenen els nostres i quasi els acaben substituïnt”. Els nostres, en plural? Sí, perquè “ací tenim tota una sèrie de sants per a l'agricultura: hi ha sant Galderic, i sant Medir –en companyia de sant Sever protegia les faves, que fins que arribà la patata eren fonamentals–, sant Nin i sant Non, que són els sants de la pedra, protectors agrícoles de cara a l'estiu...”.

Idèntica pluralitat la trobem en el cas del Valentí aquell: “Un sant així, ‘dels enamorats’, no l'hem tingut. A les festes majors, però, sí que hi ha hagut sempre detalls per als enamorats. I he trobat ‘mocadorades’, com la que es fa per sant Dionís a València, per sant Antoni a Alacant i Oriola –que hi tenia un gran patronatge– o, per sant Jordi, a Alcoi. És a dir, a les grans festes, els pretendents regalaven a les preteses un mocador amb fruites seques i coses dolces. Si ara volem dir-ne ‘dia dels enamorats’ perquè ens cal per a la nos-

tra mentalitat de Corte Inglés, en avant, però hem de saber que ací no correspon un dia, sinó tota una esció!”

Davant de la sorpresa, Alfons Llorenç especifica i somriu: “De fet, tenim de dissabte de glòria fins a la nit de sant Joan per anar-les enamorant i per sant Joan ja ha d'estar tot llest. Cas que no s'hagi aconseguit madurar la qüestió, però, hi havia encara un allargament fins a Corpus. I, de fet, a Xixona, les xiques desesperades treien en la vuitada del Corpus, tot l'això al balcó; a les dotze de la nit deien ‘Quem vol a mi?’, i el que responia ‘Jo s'hi casava. És tota l'estació de l'amor que s'ha pensat perquè la gent trobés parella: i per això es fan aplecs i més fora de casa i de les normes, de la família i l'etiqueta”. Després d'una pausa, remata, rient: “No és perquè sí, que a la romeria de la Mare de Déu de Balma n'hi deien ‘la dels tocaculs’!”

Sants terrenals. Són els que han conregut aquestes terres, en història o llegenda. Bandejats pel reconeixement oficial, esborrats, suplantats, sovint breviuen aferrats al tros de terra que els ha donat sentit, a una cova, una muntanya, un riu. Vegem-ne uns quants, més, de la llarguíssima llista de possibilitats que ens ofereix el calendari.

Sant Salvador d'Horta, per exemple, especialitzat a fer parlar els muts, una història simptomàtica: “Un matí un moni de bascos li van portar la filla va fer el miracle. Però... es va posar a parlar en català! En veure els pares tancats i astorats, ell de seguida els va dir: ‘Vos us preocupeu, quan arribe al vostre país ja parlarà en la vostra llengua.’”

També el relat de sant Mer és significatiu: acompanyà Carlemany en la conquesta de Girona –vet aquí un mite fundacional de la pre-Catalunya–, i fundà l'exèrcit de peix fresc que es treia “d'un canteret” i va amansir, ell tot sol, el terrible drac que aleshores habitava el llac de Banyoles. “Si t'hi fixes –de seguida Llorenç, amb un puig de picardia–, no el mata: el convertir és bonic, com a símbol.”

Sovint, aquesta mena de sants són anar associats a altres éssers fantàstics amb els quals comparteixen espai l'imaginari: mirem sinó sant Guiri Llorenç desplega l'Amades–, que s'

la celebració de sant Antoni, al Forcall (Pòrts), s'hi poden trobar més que referències a celebracions i ritus precristians.

vocava per “allunyar els follets, les goges, aloges o encantades, les bruixes, els basiliscs, els dracs, les serpents i tota mena d'animals perillosos”.

Com pot ser, però, que l'Església accepti tantes criatures que s'escapen del seu àmbit? No pot ser, perquè no ho fa. De fet, molts d'aquests sants no consten per a l'oficialitat: és el poble –en sentit ampli o en el més concret possible, ja que algunes veneracions són tan locals que recorden més els antics deuets protectors que no pas res que tingui a veure amb el santoral– qui els eleva als altars. El, diguem-ne, procés burocràtic i centralitzat devers la santificació és prou tardà: no serà fins al Concili de Trento, a la meitat del segle XVI, que tot això s'institucionalitzarà. Fins aleshores, els genis protectors, personatges de contarelles, algú capaç de fer coses extraordinàries, o senzillament molt estimat, podia pujar, per aclamació, als altars. I romandre-hi, fins i tot, malgrat els intents oficials de fer-lo caure.

Parlem, per exemple, dels sants Cabrit (!) i Bassa, “una llegenda unida a la invasió de Mallorca per Alfons el Franc, devers 1285. Guillem Cabrit i

Guillem Bassa resistiren al castell d'Alaró, i cap allà que s'acostà el rei: ‘Jo son Anfós, rei d'Aragó i de Mallorca’; i, des del castell: ‘Anfós torrat o ben cuinat mengen els hòmens i no crec que hi hagi rei que tengui nom de peix’; i l'altre, finalment: ‘Jo te jur, Cabrit, que t'he de torrar com a cabrit.’ I ho va fer. I el poble el va fer sant. El poble, no pas l'Església. Però arriba la inquisició castellana i el Concili i diuen que això no pot ser. Però els santets aguanten, d'alguna manera: a la catedral de Palma, a la capella de la Pietat, encara hi ha el retaule barroc on

“Sant Isidre és un senyor de Madrid al qual nosaltres mai no haguérem fet sant: en comptes de treballar, se n'anava a resar!”

hi són representats tots dos –això sí, vestits de romans–”.

Ben mirat, aquesta colla de sants i santets no solen tenir una biografia pròpiament dita, sinó que responen a advocacions o necessitats concretíssimes (sant Amant, patró dels traginers de Cardona), assumeixen personatges de la rondallística popular (sant Llop, com el tradicional Pare Llop nadalenc; o els vigatans Llucià i Marcià, que, abans que sants, havien estat bruixots aliats del dimoni), de la mitologia antiga (sant Arnús, que “sabia obrir i tancar el forat del vent”), dels quals se n'expliquen historietes enginyoses, als quals se'ls demanava utilitats explícites (“hi havia un sentit molt utilitari de la santedat –recorda Llorenç–; és com una màquina de tabac: hi tires els euros, i plam! Que tens mal de queixal? Un ciriet a santa Apol·lònia i bona nit cresol!”) i amb els quals es parlava de tu a tu de les coses de la vida, sexe inclòs (és allò del “gloriós sant Ramon Nonat”, advocat dels parts, a qui se li demanava, amb devoció “que isca tan dolç com ha entrat”).

“Es a dir –remata Alfons Llorenç–, que són unes caracteritzacions pròpies de la nostra cultura que no tenen per què aprofitar en altres bandes. I tota aquesta particularització, en els moments en els quals del que es tracta és de la unificació, molesta.” I aleshores, com se sol dir, i gairebé literalment, es treu el sant Cristó gros: “Canvien l'ermiteta de santa Bàrbara o de sant Cristòfol en el sentit de la religiositat castellana: fan fora els nostres déus i ocupen l'espai amb *santocristos*! Ho comença el patriarca Ribera, castellanista, al segle XVIII, cobrint tot el país de *santocristos*”. I substituir sant Antoni, amb el seu cant a la fertilitat de la terra, els seus dimonis irreverents i el foc imprescindible, per l'evocació de la mort de Jesús “a causa dels nostres pecats”, és, certament, tot un canvi. Apunta Llorenç: “Què estan fent, en definitiva? Destruint tot el subconscient col·lectiu: és una lluita nacional com una altra. No és el mateix parlar de sant Galderic que fer-ho de san Juan de Àvila. És una altra mentalitat. Allà tenen eixa mística i ací..., ací, dels pecats del piú, Nostre Senyor se'n riu”.

Núria Cadenas